

Osmnáctá Mezinárodní olympiáda v lingvistice

Ventspils (Lotyšsko), 19.–23. července 2021

Úloha soutěže družstev

Je dáno několik vět v jazyce garífuna. Většina z nich byla převzata ze dvou textů (*Garinagu* a *Áfaruwati méisturu luagu mua*).

- A. Aban háluahani, madein hamuti.
- B. Aban hariñagun tun uwala.
- C. Aban hayabuin súdara lun houdin aríahai hama, mahantiñu dari laruga, binafi ligía háluahani, abanti hadeiruni.
- D. Aban sunti wagía laru beya waganowa lugundun le ñeingiñela wadeirai wawiwandun lun houdin waguburigu óuchaha.
- E. Aban wayabuin lun gabarabaila wayabuin hauéi harutiñu lugundun le habuserun hayuseruniwa kei haidamuni.
- F. Abanya hawarun lun aban lumada, Fernando liña, aban lidin áluahai lumaya aban méisturu ñeingiñe tidan IDES, Elmer.
- G. Aluguruwatu muna to luagu buiti tebegi.
- H. Anhein ayawaha irahü, bíchigame duna lun.
- I. Ariengatina bun lun bichugunu lun.
- J. Ariengatiñu hayabuibala.
- K. ¿Átiri bafayeha tuagu dúniku?
- L. Biamarugaru guríara achülüra yaroun Rubadan.
- M. Dan layánuhan numa sunwandan náunabuni.
- N. Dan le achülürubai ora [šp. *hora* ‘čas, hodina’] lun wounahouniwa wayabuibai Yurumein giñe, anurarügütiwa ñein giñe tidan úrüwa guríara.
- O. Dan le hachülürun lidan fulasu le, hadeirunrügü limoto [šp. *moto* ‘motocykl’] labu likasku [šp. *casco* ‘helma’].
- P. Dan le tatihali nadagimei aban laluguraha haläü, dábula.
- Q. Dan me liabin búguchi, aban towen búguchu.
- R. Darí numuti irahü le meiginbai uwi.
- S. Daríti tachülürun lúguchu aban tariñagun lunla madourunla chumagü le áfarubani.

- T. Gürüla ounli núhabu.
- U. ¿Halía barumuga?
- V. Hiláguatiñu tidan giñe aban guríara lugunduti le ban hañondogunu flúaru [angl. *flour* ‘mouka’] lun hadügun heigin umada hadüga durudia.
- W. Hou hamutu durudia tuguya aban houwegun hañibibaña ñi.
- X. Ibdieti ni woun kaba lan waluguraha.
- Y. Ibdieti tiri nóguchu lun.
- Z. ¿Ka badügubai?
- AA. ¿Kaba badüga haruga?
- AB. ¿Kaba ayánuha buagu?
- AC. ¿Ka funa uagu láfarai! ladüga hísieti uadagimanu lun.
- AD. ¿Ka ichügun dúnigu to bun?
- AE. ¿Ka unba badügai?
- AF. Keiti mabuserun wama idamuniwama, ítara gubeñadiwa lumagiñe wachülürun lidan fulaso lira, mabuseruntiwa lun idamunibadiwa; aban wayabuin úrüwa ñaunti wagei lun wachülürun yahoun.
- AG. Láhurudaguñai larüna lau abuidagülei le.
- AH. Lárigi aban wawoura wachari lidan sun fulaso le ñiwabai lun buga gabarala lañahowniwa ereba lun weigin.
- AI. Lárigiñe ladüguni aban tiabin lagütu aban tidin adumureha luma nóguchi lun buga lafunderun luádigimari flansu.
- AJ. Lárigiñe ladüguni lani práktika [šp. *práctica* ‘stáz’] tidan IDES, aban híchugun adagimanu lun ñein tidan tayer [šp. *taller* ‘opravna’] lani flansu.
- AK. Lárigiñe lásurun ladüguni lani plan básiko [šp. *plan básico* ‘základní plán’], aban lasagarun perito merkantil [šp. *perito mercantil* ‘účetní’]; lidinti adügai lani práktika [šp. *práctica* ‘stáz’] tidan IDES.
- AL. Lidan lubei wachülürun lidan fulaso le giribai Indura, wahati ya wele afagai sungubei wadügüni lun gabarala wawanserun.
- AM. Lidan wachülürubai Rubadan ñeingiñe wayabuin yahaun dusu lidan gádürü hati.
- AN. Ligía máluahanhabani súdara, ladüga mabuseruntu lóguchu lun ladourun.
- AO. Mafeidira wamai wañeñe.
- AP. Marihin numutibu.

- AQ. Méisturu [šp. *maestro* ‘učitel’] Marlon aban liabin Balisigiñe luagu gádürü irumu lau.
- AR. Míbediwa achülürutiñu yahoun.
- AS. Nariñahali wachülürun le hun yahoun lidon fulaso le giribai Indura.
- AT. Ñeingiñe aban matrikularüwala [šp. *matricular* ‘zapsat se’] lun lebelurun kolehio [šp. *colegio* ‘střední škola’].
- AU. Ñeingiñe aban táwarun tun litiña, alugüdaun luagu doínhala dusu machülüngilila.
- AV. Ñeingiñe aban tiabin lúguchu Balisigiñe habu sun líbirigu tidan busu [šp. *bus* ‘autobus’] lun yahaun.
- AW. Ñeingiñe hísiyeti lun, labunugun; aniheinti aban fulasu luma ya Tres Konchas haña lun.
- AX. Ñeinti labunugua sagüti láfuridun kolehiogiñe [šp. *colegio* ‘střední škola’] raban weyu aban lidin abunugua ñein.
- AY. Nichuguba aban pópoutu bun lun basagarun gíbeti úduraü.
- AZ. Peru [šp. *pero* ‘ale’] aniheinti aban chumagü, aban lerederun asigenaha luma luagu fulasu le darí lun ladurun larigeirugu.
- BA. Peru [šp. *pero* ‘ale’] ligía hísiyeti uadagimanu lun, aban ladügun lani tayeri [šp. *taller* ‘opravna’] habiñe.
- BB. Sun le gábara lumuti ladügun lun labagaridun adüga lumuti.
- BC. Tidan aban aban hachagarun kali [šp. *cal* ‘nehasené vápno’] tidon flúaru [angl. *flour* ‘mouka’] lun gabarala hounwegun.
- BD. Wéiriti eyeri le.
- BE. Wéiritu hiñaru to.
- BF. Weyu ligira aban lidin doün nege disi, machülünti, aban táwaha lani señora [šp. *señora* ‘dospělá žena, manželka’] houn sun lumadagu anhein anihein lubei hama.
- BG. Ya Duruwiyu lebelura lidan furumiñe furendei dari lun ladüguni lagumuhoun le lisisin.
- BH. Yagiñe waruguda lun woudin Balisi, híbiri lun Nigarawoun, híbiri lun Wadimalu.
- BI. Yara Lagunurugu anihein badiya; bunaguati badiya, yuga, alugurahati watu, eifi, awasi.
- BJ. Yumbuitina hamuga anhana giara.

Garínagu

1. *Povím vám, jak jsme dorazili na toto místo zvane Honduras.*
2. *Když nastal čas, abychom byli odesláni ze Svatého Vincence, odtud jsme utekli na třech lodích.*
3. *Pak jsme přišli, abychom mohli přijít dál od bělochů, protože nás chtěli použít jako své otroky.*
4. *Protože jsme nechtěli být otroky – protože od té doby, co jsme dorazili na toto místo, jsme byli otroky – tak [že], protože jsme nechtěli být otroky, přišli jsme sem na těch třech lodích.*
5. *Na jedné [z lodí] pak hodili nehasené vápno do mouky, aby zemřeli.*
6. *Na jedné lodi zemřeli, když začali hnětet mouku, aby mohli vyrábět tortilly.*
7. *Snědli tortilly a poté na své cestě zemřeli.*
8. *Málo z nás dorazilo sem.*
9. *Do Roatána dorazily pouze dvě lodě.*
10. *Když jsme dorazili do Roatána, bylo 12. dubna.*
11. *Odtud jsme šli do Belize, další do Nikaraguy, další do Guatemaly.*
12. *Pak všichni jsme žili na břehu, protože jsme tam našli prostředky k obživě, aby naši předkové šli rybařit.*
13. *Tak se zapojíme do zemědělství všude, abychom mohli péct cassavový chléb k jídlu.*
14. *Od té doby, co jsme dorazili na toto místo zvane Honduras, snášíme všechno, abychom mohli pokročit.*

Áfaruwati méisturu luagu mua

15. *Učitel Marlon přišel z Belize, když mu byly čtyři roky.*
16. *Tady v Trujillo šel do první třídy [a zůstal], dokud nedokončil šestou třídu.*
17. *Poté, co ukončil [základní školu], přišla jeho babička a mluvila s mým otcem, aby se naučil pracovat se dřevem.*
18. *Když začal pracovat, prodával židle a stoly.*
19. *Tak se zapsal a šel do střední školy.*
20. *Poté, co dokončil, vytvořil [= udělal] svůj základní plán a získal diplom účetního; svůj stáž absolvoval [= udělal] v IDES.*
21. *Poté, co absolvoval [= udělal] svůj stáž v IDES, dali mu tam práci v dřevařské opravně.*
22. *Ale měl rád práci a zřídil u nich svou opravnu.*
23. *Tak měl rád setí; měl zemi v Tres Conchas, jak tomu říkají.*
24. *Sel tam; pokaždé, když vycházel ze střední školy, odpoledne šel tam sít.*
25. *Ale byl jeden mestic, který se s ním začal o té zemi dohadovat, až ho [nakonec] střelil do ucha.*
26. *Tamten den skončil, bylo deset hodin a on nenarazil, [takže] jeho žena zavolala všem jeho přátelům, aby se jich zeptala, jestli je s nimi.*
27. *Pak jí řekli, že ne[*ní s nimi*].*
28. *Tak zavolala jeho tetě, aby se jí zeptala, [jak to], že už byla půlnoc a on ještě nedorazil.*
29. *Zpět zavolali jeho příteli jménem Fernando, který odešel hledat společně s dalším učitelem z IDES, Elmerem.*
30. *Když dorazili na tamto místo, našli jen jeho motocykl a helmu.*
31. *Pak ho hledali [a] nenašli.*

32. *Pak přišli na policii, aby šli s nimi ho hledat, [ale policisté] nechtěli; hledali ho až do druhého dne a nakonec ho našli.*
33. *Tak jeho matka sem přijela z Belize se všemi jeho bratry v autobuse.*
34. *Když dorazila jeho matka, požádala, aby nezavřeli mestica, který ho zabil.*
35. *Proto ho policie nehledá, protože [Marlonova] matka nechce, aby ho uvěznil.*
36. *Pročpak ho zabil! Byl to pracovitý člověk.*
37. *Tam v Barranco Blanco měl vodní melouny; sel vodní melouny, maniok; prodával palivové dříví, fazole, kukuřici.*
38. *Všechno, co mohl udělat na živobytí, to dělal.*

(a) Najděte správné překlady zbývajících vět:

39. *Dám ti člun, abys dostal mnoho ryb.*
40. *Říkali, že přijdou.*
41. *Řekl jsem ti, abys mu ji dal.*
42. *Neztrácejme svůj jazyk.*
43. *Když přijde tvůj otec, tvoje matka zemře.*
44. *Pes mi pokousal ruku.*
45. *Pokud chlapec pláče, dáš mu vodu.*
46. *Domy jsou na prodej za dobrou cenu.*
47. *Tento muž je vysoký.*
48. *Tato žena je vysoká.*
49. *Potkal jsem chlapce, který nejí maso.*
50. *On neví, jak se jmenuje moje matka.*
51. *On si tře paži tímto koštětem.*
52. *Nevidím tě.*
53. *Přišel bych, kdybych mohl.*
54. *Už nevíme, co prodat.*
55. *Když se mnou mluví, vždy mu odpovím.*
56. *Kdo ti dal ty šaty?*
57. *Kde spíš?*
58. *Co jsi dělal?*
59. *Pro koho to uděláš?*
60. *Co budeš dělat zítra?*
61. *Kdo tě doporučí?*
62. *Kolik jsi zaplatil za šaty?*

⚠ Mnoho slov garífunštiny pochází z jiných jazyků. Ve větách (1–62) výše jsou některé položky vypůjčené z následujících zdrojů:

španělština: *avanzar* [abaŋsár] ‘pokročit’, *aprender* [aprendér] ‘učit se’, *maestro* [maéstro] ‘učitel’, *patilla* [patíya] ‘vodní meloun’, *sacar* [sakár] ‘vyjmout, získat’, *tía* [tía] ‘teta’, *tortilla* [tortíya] ‘tortilla’, *yuca* [yúka] ‘maniok’

francouzština: *dix* [dis] ‘10’, *douze* [duz] ‘12’, *place* [plas] ‘místo’, *premier* [prəmje] ‘první’, *quatre* [katr] ‘4’, *six* [sis] ‘6’, *table* [tabl] ‘stůl’

kari’ña: *erepa* ‘jídlo’ (> šp. *arepa* ‘kukuřičná placka’) a mnoho dalších

(b) Přeložte do češtiny:

- Ariengatu núguchu nun nabuidunu muna.
- Hísieti uwi lun.
- Nani guríara to.
- ¿Ka babuserubai?
- Íbidieti nun átirila irumu tau.
- Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
- Áfarati búguchi aban ounli.
- Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
- Nidin aríahai úduraü.
- Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
- ¿Ka tiri lani señora?
- Ariha hamutina súdara.
- ¿Ka abu ludin?
- ¿Ka biribai?
- Wagía madüguntiwa guríara.
- Máfaru numutu hiñaru to.

(c) Přeložte do jazyka garífuna:

- *Nevím, jak se jmenuje tvůj otec.*
- *Oni nevidí toto místo.*
- *Nevíte, jak se jmenuje tento muž.*
- *Toto koště je naše.*
- *Nezabil jsi mě.*
- *Nevidíme tento člun.*

(d) Jazyk lokono je sesterský jazyk garífunštiny. Je dáno několik slov v jazyce lokono a jejich odpovídající překlady do češtiny v náhodném pořadí:

aba, biama/bian, bui, dike, diki, donkon, dukhun, duna, farun, hiyaro, khabo, kuthu, lira, tora

*žena, babička, ucho, ruka, paže, tamten, tamta,
ty, zabít, spát, vidět, po, jeden, dva*

- i. Určete, jak k sobě položky správně patří.
- ii. V minulosti slovo jazyka lokono pro ‘spát’ obsahovalo v kořenu jinou souhlásku. Který zvuk se změnil?

⚠ Zvukové korespondence nalezené ve slově pro ‘tamta’ nejsou přesně to, co mohli byste očekávat.

- (e) Když mluví garífunsky, ženy a muži někdy používají různá slova pro stejné pojmy. Prohlédněte si následující tabulku a vyplňte prázdné buňky. (Zašeděné není třeba vyplňovat.)

garífuna (ženská řeč)	garífuna (mužská řeč)	lokono	kari'ña	čeština
eyeri		wadili	wokory	
	ati			<i>pfeferon</i>
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	<i>má noha</i>
			ajamosaiky	<i>tvůj nehet/dráp</i>
		kathi	nuno	
	baligi		werùòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				<i>moje houpací síť</i>
	würi			<i>žena</i>
	hugía (huguya)		amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	<i>rybářský háček</i>
hürü	wayumu	koa	wajumo	<i>krab</i>
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeki	<i>můj domácí mazlíček</i>
		marishi	awasi	
			enàtary	<i>jeho nos</i>
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	<i>zhořknout</i>
	mua		nono	
		shimarha	pyrywa	<i>šíp</i>
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	<i>blecha</i>
		ikikhodo	wàto	
		hadali		<i>slunce</i>
		bahu rheroko	pena	<i>dveře</i>
	núbana		yjere	
		shiba		<i>kámen</i>
		udaha	pi	<i>kůže</i>

Níže jsou uvedena některá (ne všechna) slova, která je třeba vyplnit:

agifida, amoro, au, balishi, bena, bodehi, bubada, búbara, dakora, dübü, dunuru,
 gimara, hayaba, horhorho, hui, lígiri, lushiri, niligün, nügudi, nügüra, topu, ubanaü,
 uburei, úraü, weju, worryi, wügüri, yegü

popel, pták, země, játra, měsíc, moje játra

⚠ Zvukové korespondence nalezené ve slově pro 'měsíc' nejsou přesně to, co mohli byste očekávat.

(f) Je dáno několik vět v jazyce lokono a jejich odpovídající překlady do češtiny v náhodném pořadí:

1. Bian thoyothonon dadukha.	A. Jsou tu dvě formy terénu.
2. Bian horhorho yâka.	B. Viděl jsem dvě dospělé ženy.
3. Bian kasakabo diki landa.	C. On bude bojovat s jaguárem.
4. Dashî danoro diakoka.	D. Dospělá žena uslyší ptáky.
5. Dashimakufa hîri lokoa hu.	E. Budu vás volat vaším jménem.
6. Ikî kolokoka to hime.	F. On uviděl jaguára.
7. Ludukha to kabadaro.	G. Ryba je v ohni.
8. Lufarafa to kabadaro oma.	H. Budou se mi vysmívat.
9. Lufarafa.	I. On bude bojovat.
10. Lufarufa aba kabadaro.	J. Dorazil po dvou dnech.
11. Namithadufa de.	K. Dospělá žena bude poslouchat ptáky.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.	L. On zabije jednoho jaguára.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.	M. Moje hlava je na mém krku.

i. Určete, jak k sobě položky správně patří.

ii. Přeložte do češtiny:

14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaroma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.

iii. Přeložte do jazyka lokono:

- N. Muž bude poslouchat.
- O. My se budeme smát.
- P. Budou křičet.
- Q. Jsou tu tři muži.

(g) Na listu pro odpovědi je uveden seznam slov jazyce garífuna. Přeložte jich co nejvíc do češtiny.

△ Jazyk garífuna (anebo jazyk černých Karibů) náleží do karaibské větve aravacké rodiny. Má asi 150 000 mluvčích v Hondurasu, Belize, Guatemale, Nikaragui a v garífunské diaspoře ve SSA.

Jazyk lokono (anebo aravačtina) náleží do karaibské větve aravacké rodiny. Má asi 2 500 mluvčích ve Francouzské Guyaně, Surinamu, Guyaně a Venezuele.

Jazyk kari'ña (anebo karibština) náleží do karibské rodiny. Má asi 6 000 mluvčích ve Francouzské Guyaně, Surinamu, Guyaně a Venezuele.

IDES = Instituto Departamental Espiritu del Siglo (Oddělený ústav „Duch století“) je organizace se sídlem v Trujillo, oddělení Colón (Honduras).

ch (garífuna) = č; h (garífuna) = neznělé *h* v anglickém slově *home*; j (kari'ña) = y (garífuna) = *j*; kh a th (lokono) se vyslovují jako *k* respektive *t*, ale s přídechem; ñ (garífuna) = *ň* ve slově *kůň*; ü (garífuna) = *u* (lokono) je tvrdé *y* (mezi *i* a *u*).

Mestic je španělsky mluvící člověk smíšeného evropsko-indiánského původu. Naproti tomu Garífunové jsou smíšeného africko-indiánského původu.

Cassavový chléb je druh křupavého tenkého kulatého chleba z maniokové mouky.

⚠ Kromě odpovědí nejsou žádné doprovodné objasňující komentáře žádoucí a nebudou hodnoceny.

—*Andrej Nikulin, Milena Venevová*

Český text: Ivan Deržanski.

Hodně štěstí!

- (b)
- Ariengatu nóguchu nun nabuidunu muna.
 - Hísieti uwi lun.
 - Nani guríara to.
 - ¿Ka babuserubai?
 - Ibidieti nun átirila irumu tau.
 - Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
 - Áfarati bóguchi aban ounli.
 - Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
 - Nidin aríahai úduraü.
 - Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
 - ¿Ka tiri lani señora?
 - Ariha hamutina súdara.
 - ¿Ka abu ludin?
 - ¿Ka biribai?
 - Wagía madüguntiwa guríara.
 - Máfaru numutu hiñaru to.
- (c)
- *Nevím, jak se jmenuje tvůj otec.*
 - *Oni nevidí toto místo.*
 - *Nevíte, jak se jmenuje tento muž.*
 - *Toto koště je naše.*
 - *Nezabil jsi mě.*
 - *Nevidíme tento člun.*
- (d)
- i.
• žena	• ty
• babička	• zabít
• ucho	• spát
• ruka	• vidět
• paže	• po
• tamten	• jeden
• tamta	• dva
- ii. _____ > _____

(e)

garífuna (ženská řeč)	garífuna (mužská řeč)	lokono	kari'ña	čeština
eyeri		wadili	wokory	
ati				<i>pfeferon</i>
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	<i>má noha</i>
			ajamosaiky	<i>tvůj nehet/dráp</i>
		kathi	nuno	
baligi			werùnòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				<i>moje houpací síť</i>
	würi			<i>žena</i>
hugía (huguya)			amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	<i>rybářský háček</i>
hürü	wayumu	koa	wajumo	<i>krab</i>
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeki	<i>můj domácí mazlíček</i>
		marishi	awasi	
			enàtary	<i>jeho nos</i>
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	<i>zhořknout</i>
mua			nono	
		shimarha	pyrywa	<i>šíp</i>
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	<i>blecha</i>
		ikikhodo	wàto	
		hadali		<i>slunce</i>
		bahu rheroko	pena	<i>dveře</i>
núbana			yjere	
		shiba		<i>kámen</i>
		udaha	pi	<i>kůže</i>

- (f) i. 1. Bian thoyothonon dadukha.
2. Bian horhorho yâka.
3. Bian kasakabo diki landa.
4. Dashî danoro diakoka.
5. Dashimakufa hîri lokoa hu.
6. Ikî kolokoka to hime.
7. Ludukha to kabadaro.
8. Lufarafa to kabadaro oma.
9. Lufarafa.
10. Lufarufa aba kabadaro.
11. Namithadufa de.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.
- ii. 14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaro oma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.
- iii. N. *Muž bude poslouchat.*
O. *My se budeme smát.*
P. *Budou křičet.*
Q. *Jsou tu tři muži.*

(g)

• abu	• anura	• irumu
• ábuna	• ariha	• ladüga
• achülüra	• ariñaha	• ligía
• adeira	• arüna	• nugía (nuguya)
• adüga	• ásurá	• ou(n)we
• adumureha	• áwaha	• súdara
• adura	• ayawa	• sun
• áfara	• bugía (buguya)	• tugía (tuguya)
• afeidira	• ebelura	• uagu
• áfurida	• eifi	• úduraü
• áluaha	• eiga	• umadaü
• aluguraha	• hagía	• un
• anhein	• halaü	• wagía
• anihein	• íchiga	• ya